

NÁVRH CHRUDIMSKÝCH OBCHODNÍKŮ NA REFORMU OBCHODNÍCH A ŽIVNOSTENSKÝCH KOMOR Z ROKU 1866

Tomáš JIRÁNEK

Úvod

Obchodní a živnostenské komory v habsburské monarchii vznikly ve srovnání s některými hospodářsky pokročilejšími zeměmi a oblastmi poměrně pozdě.¹⁾ První polovina 19. století s vládou, jež se vyznačovala přílišnou konservativností, nepochopením nutnosti výraznější podpory hospodářství a přímo obavami z čehokoliv nového, nebyla nakloněna podobným krokům. Proto se hospodářství Rakouska v daném období řídilo předpisy majícími původ vesměs ještě v předcházejícím století.

První podněty k zřízení komor se sice v Rakousku objevily již krátce po skončení napoleonských válek, ale určitý výsledek přinesl až rok 1848. Krátce nato vznikla Obchodní a živnostenská komora ve Vídni,²⁾ od roku 1850 následovaly další komory.³⁾ Celkem tehdy bylo zřízeno 60 komorních

1) Ve Francii lze první předchůdce těchto institucí najít již v 16. století (Marseille 1599), francouzský vzor později následovala města v řadě dalších zemí, například Brusel (1703), Kolín nad Rýnem (1707), Benátky (1764), Florencie (1770), New York (1768), Glasgow (1783), Edinburgh (1786), v německém Porýní se komory ve větším počtu objevily na počátku 19. století. Viz například *Chambre de commerce et d'industrie*, *Encyclopedia Universalis France S. A. Tous droits de propriété intellectuelle et industrielle réservés*, 1997.

2) Vídeňská komora byla ustavena 15. I. 1849 na základě výnosu ministerstva obchodu, zemědělství a veřejných staveb, vydaného dle rozhodnutí ministerské rady z 3. X. 1848, a Zatímniho ustanovení o zřízení obchodních komor z 15. XII. 1848 č. 27/1849 ř. z.

3) Prozatímní zákon o zřízení obchodních a živnostenských komor z 18. III. 1850 č. 122 ř. z. nahradil zákon z roku 1848.

obvodů, z toho 26 v zemích rakouských, 17 v Lombardsku - Benátsku a 17 v Uhrách. Na Čechy, Moravu a Slezsko připadlo 8 komor, a to v Praze, Liberci, Chebu, Plzni, Českých Budějovicích, Brně, Olomouci a v Opavě. Úkoly komor stanovil zákon z roku 1850, ale k původnímu výčtu postupem doby přibývaly další body: komory měly podávat dobrozdání, návrhy a žádosti dle potřeb obchodu a živností, vypracovávat zprávy o stavu hospodářství daného obvodu, o akciových podnicích, obchodních fondech, o protokolování firem u obchodních soudů, shromažďovat statistické údaje, zkoušet a jmenovat dohodce zboží a směnek atd.⁴⁾

Teritoriální obvody komor určilo ministerstvo velmi jednoduše, a to dle tehdejšího rozdělení krajů.⁵⁾ Tento byrokratický způsob je snad pochopitelný pro dobu, kdy se teprve připravoval větší průmyslový rozvoj a kdy se ještě výrazněji neprojevovaly národnostní nesváry. To, co nikdo nepředpokládal v polovině 19. století, však v pozdějších letech vedlo k řadě potíží: prohlubovala se nevyrovnanost jednotlivých komorních obvodů, některé komory, na jejichž území se vyvinula významná průmyslová střediska, se stávaly bohatšími (Praha, Liberec), jiné naopak byly nuceny hospodařit se skromnějšími prostředky (České Budějovice); komory, v jejichž obvodu žili společně Češi a Němci, se musely vyrovnávat s vyostřujícími se národnostními rozpory (Liberec, později i Olomouc, Plzeň, v menší míře Brno, České Budějovice); a konečně se také ukázalo, že v některých případech nebyl obvod vhodně zvolen z hlediska zeměpisného a dopravního, sídlo komory bylo pro určité části obvodu poměrně obtížně přístupné (Liberec) nebo příliš vzdálené (Praha). Posledně jmenovaná komora, pražská, se stala hned od počátku nejdůležitější komorou v Čechách, potažmo v českých zemích. Zpočátku tomu ale neodpovídala náplň jednání, která byla v prvních letech věnována převážně záležitostem týkajícím se hlavního města země: *... všechny stížnosti, jež bylo komoře projednávat, téměř bez výjimky týkaly se poměrů pražských, ačkoliv v jiných záležitostech (například vojenských dodávek apod.) i venkovští řemeslníci dosti často komory se dovolávali.*⁶⁾

4) Podrobněji viz zákon č. 122/1850 ř. z., § 3., 5. - 7.

5) Obvod pražské komory se skládal z krajů Pražského a Pardubického, obvod OŽK v Liberci z krajů Českolipského a Jičínského, OŽK v Chebu zahrnovala kraj Chebský, OŽK v Plzni kraj Plzeňský, OŽK v Českých Budějovicích kraj Budějovický, OŽK v Brně kraj Brněnský, OŽK v Olomouci kraj Olomoucký a OŽK v Opavě korunní zemi Slezsko. Prozatímní zákon o obchodních a živnostenských komorách z 18. III. 1850 č. 122 ř. z.

6) Gruber, J.: Obchodní a živnostenská komora v Praze v prvním půlstoletí svého trvání 1850-1900, Praha 1900, s. 16 an., zde s. 23.

Tento stav se postupně zlepšoval, komorní úředníci byli vysíláni na místa, jichž se týkaly jednotlivé záležitosti, aby poznali místní poměry. Později komora spolupracovala s dopisovateli rozmístěnými po celém obvodu, koncem roku 1857 jich měla již 64, z toho 27 v Pražském kraji, 19 v kraji Čáslavském a 18 v Chrudimském.⁷⁾ Praha ovšem stále zůstávala na prvním místě. Do jisté míry lze zaměřením větší pozornosti komory na podnikatele působící v jejím sídelním městě vysvětlit nevyváženým rozmístěním průmyslu a obchodu v rámci obvodu, v úvahu je třeba vzít i velikost jednotlivých podniků. Praha v počátcích existence komory hradila více než polovinu rozpočtu a množství a síla jejích podnikatelů byly tak veliké, že se k tomu přihlíželo i v komorním volebním řádu.⁸⁾

Přelom 50. a 60. let 19. století přinesl nejen pražskému komornímu obvodu, ale hospodářství celé monarchie otevření nových možností. V roce 1860 vstoupil v platnost nový **živnostenský řád**, který znamenal konec výsadního postavení cechů a zaručil živnostenskou svobodu.⁹⁾ O dva roky později zavedl nový **obchodní zákoník** zásady volné konkurence v obchodním podnikání.¹⁰⁾

Uvedené změny jistě byly rakouskému hospodářství jen ku prospěchu. Nezůstalo však jen u nich. Počátek 60. let znamenal také definitivní odklon Habsburků od absolutní monarchie a **ústava**, vydaná v roce 1861, pamatovala i na zájmy hospodářství, jež měly být jak v zemských sněmech, tak v říšské radě hájeny zástupci obchodních a živnostenských komor.¹¹⁾ V zásadě se jednalo bez jakýchkoliv pochyb o správnou myšlenku, protože právě představitelé OŽK měli nejlepší přehled o stavu a potřebách hospodářství

7) Tamtéž, s. 27. V r. 1855 došlo k novému rozdělení krajů.

8) Do volitelského sboru obchodní sekce náleželi obchodníci, kteří platili v Praze nejméně 30 zl. daně živnostenské, na venkově aspoň 15. zl. II. sbor živnostenské sekce (I. sbor tvořili továrníci) tvořili živnostníci, jejichž výdělková daň činila v Praze alespoň 8 zl. a na venkově nejméně 4 zl. Tamtéž, s. 28-29. Volební řád ovšem doznával změn, první oprava vstoupila v platnost v roce 1865, další 1868. Tamtéž, s. 58.

9) Živnostenský řád, který připravil ministr financí Karl Ludwig von Bruck, byl schválen 20. XII. 1859 s platností od 1. V. 1860. Uveřejněn byl pod číslem 227/1859 ř. z.

10) Zákon ze 17. XII. 1862 č. 1/1863 ř. z.

11) Podle Zřízení zemského a Řádu volení zemského v království Českém z roku 1861 vysílaly OŽK v Praze a v Liberci do českého zemského sněmu po 4 poslancích, OŽK v Chebu 3, OŽK v Plzni a v Českých Budějovicích po 2. Z těchto 15 poslanců komor pak 4 byli celým sněmem voleni do říšské rady. Podrobněji viz Patent císařský, jímž se vydávají zřízení zemská a řády volební do sněmů zemských a rady říšské, z 26. II. 1861 č. 11 ř. z.

v jednotlivých částech monarchie a měli tak pro dané úkoly dobré předpoklady. To by však bylo platilo pouze v občanské společnosti, která myslí především na blaho státu jako celku. Bohužel v některých částech monarchie, a to zejména v Čechách, v té době již nazrávaly národnostní potíže, jež se s přibývajícím lety měly stále více přirostřovat. Stávající volební systém vymazal rozdíl mezi počtem Čechů a Němců a umožnil přibližné vyrovnání jejich sil na půdě zemského sněmu. To znamenalo, že obě strany tvrdě bojovaly o každé poslanecké místo a zaměřily se díky tomu také na mandáty vyhrazené obchodním a živnostenským komorám. Tak se politické soupeření přeneslo i na půdu, kde nemělo co dělat, totiž do oblastí hospodářství a hospodářských institucí, a připravilo zde pro budoucnost řadu potíží.

V prvních 18 letech své existence v habsburské monarchii se OŽK teprve rozbíhaly a zapracovávaly. K jejich činnosti byla vznesena řada připomínek, jež vládní úřady vzaly alespoň částečně na vědomí a v roce 1868 vydaly nový komorní zákon,¹²⁾ kterým se snažily vytvořit pro práci komor lepší podmínky. Podařilo se to jen zčásti. Zejména národnostní spory v komorních obvodech se nepodařilo vyřešit s konečnou platností až do zániku Rakouska-Uherska, a to znamenalo újmu odborné činnosti komor.¹³⁾ Bez ohledu na to se ale komory jako takové ukázaly být velmi důležitými ústavy a prokazovaly hospodářství habsburské monarchie platné služby.¹⁴⁾

Chrudimsko náleželo od počátku existence OŽK v Rakousku do obvodu pražské komory. Na počátku 2. poloviny 19. století se jednalo o kraj s převážně českým obyvatelstvem¹⁵⁾ a s průmyslem, který měl periodu největšího

12) Zákon z 29. VI. 1868 č. 85 ř. z.

13) Změna volebních řádů umožnila v 1. polovině 80. let v pražské, plzeňské a budějovické OŽK získat většinu Čechům. Naopak v komoře liberecké od 80. let až do roku 1919 neměli Češi zastoupení žádné, ačkoliv tvořili více než 40% obyvatelstva komorního obvodu. Německé vedení komory svého postavení vůči Čechům silně zneužívalo. Podrobněji viz Grulich, P.: Snahy o zřízení obchodní a živnostenské komory pro východní Čechy. Dipl. práce, VŠP Hradec Králové 1996; Jiránek, T.: První svépomocná obchodní a živnostenská komora v Rakousku-Uhersku a její další činnost v Československé republice. Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, Institute of Languages and Humanities, 2 (1996), s. 143-155.

14) OŽK převzaly po roce 1918 i nástupnické státy. V ČSR existovaly komory do roku 1948, v Rakousku působí dodnes.

15) Chrudimský kraj, znovuzřízený v roce 1855 po pětiletém období, kdy Chrudim patřila ke kraji Pardubickému, měl v roce 1857 351 269 obyvatel, z toho 56 160 Němců, žijících převážně na moravských hranicích, a 3 602 Židy. Viz Rieger, F. L.: Slovník naučný, III, Praha 1863, s. 1158.

rozvoje teprve před sebou. V období, k němuž se váže níže uvedený dokument, to jest v letech těsně předcházejících roku 1866, žilo v Chrudimi zhruba 10 000 obyvatel¹⁶⁾ a jako hlavní výrobní odvětví je uváděno koželužství a soukenictví. Ve městě se nacházela také hlavní a nižší reálná škola s hospodářským oddělením.¹⁷⁾ O hospodářských poměrech Chrudimi v dané době se podrobněji zmiňuje například P. Kobetič.¹⁸⁾ Ve městě tehdy pracoval jeden parní mlýn (od roku 1857) a několik mlýnů vodních, nejvýznamnějším průmyslovým podnikem byly Wiesnerovy strojírní (založeny rovněž roku 1857), mezi řemesly se nejvíce prosazovalo soukenictví a výroba obuvi. S rozvojem podnikání se objevily také první finanční ústavy, v roce 1862 Městská spořitelna, o dva roky později Občanská záložna.¹⁹⁾ Na významu získával i obchod. V roce 1866 byla v Chrudimi uspořádána 1. hospodářská výstava a v tomtéž roce chrudimské obchodnictvo sepsalo pro ministra obchodu²⁰⁾ **memorandum**, v němž navrhovalo reformu obchodních a živnostenských komor.²¹⁾ Uvedený pamětní spis je poměrně obsáhlý - čítá celkem 37 stran rukopisu v němčině - a obsažný, protože dosti podrobně popisuje dobové hospodářské poměry v obvodu pražské OŽK a má díky tomu značný význam pro bližší poznání jak hospodářské situace v Čechách a práce OŽK, tak i rodících se národnostních rozporů, které nacházely odraz v činnosti komor již v počátcích jejich existence.

Memorandum navázalo na v dané době probíhající diskusi o obchodních a živnostenských komorách, o jejich prospěšnosti pro hospodářství a o jejich politických pravomocích. Vedl se spor o to, zda se mají komory zachovat ve stávající podobě se všemi právy, nebo zda by nebylo lepší komory zcela zrušit. Chrudimští se vyslovili spíše pro střední cestu: dosavadní práci pražské OŽK sice podrobili poměrně tvrdé kritice, ale navrhli zachování

16) V roce 1857 měla Chrudim 9 373 českých obyvatel. Viz Rieger, F. L.: Slovník naučný, III, Praha 1863, s. 1157.

17) Tamtéž.

18) Kobetič, P.: Hospodářský život v Chrudimi ve 2. pol. 19. století. Chrudimské vlastivědné listy, 9, 1992, s. 4-5.

19) Tamtéž.

20) Bernhard von Wüllerstorff byl ministrem obchodu od 23. IX. 1865 do 17. IV. 1867.

21) Uvedené memorandum bylo jakousi první vlašťovkou dlouhodobých snah Chrudimi o získání sídla obchodní a živnostenské komory, i když v tomto případě měl návrh širší záběr a vznik nové komory v Chrudimi - vedle několika dalších nových komor - by byl býval jen výsledkem rozsáhlé reformy. O pozdějším vývoji této otázky viz Grušich, P.: Město Chrudim a sídlo obchodní a živnostenské komory. Chrudimský vlastivědný sborník, 2 (1997), s. 75-94.

komor, ovšem za podmínky, že bude provedena jejich reforma. Poukázali na to, že komory nesou stále pečeť doby, v níž vznikly, že zákon o zřízení komor nebyl - a ani nemohl být - předložen zastupitelskému orgánu k posouzení a že se nepřihlíželo ke zvláštnostem jednotlivých zemí monarchie. Výčet výhrad je dosti dlouhý: nepromyšlené a nevyrovnané rozdělení teritoriálních obvodů, vysoký volební census (zejména pro venkov) pro účast v komorních volbách, byrokracie v komorách, převaha sídelního města komory ve volbách i jeho zvýhodňování oproti venkovským oblastem v celé činnosti OŽK (...*Pro východní kraje Čech obchodní a živnostenské komory ve skutečnosti neexistují. ...*).²²⁾ Chrudimští poměrně obsáhle poukázali také na jevy, které se staly palčivějšími teprve v následujících desetiletích, totiž otázku národních zájmů v habsburské monarchii, s tím související smíšené osídlení v některých komorních obvodech a zavlečení komor do politiky prostřednictvím zastoupení v zemských sněmech a v říšské radě (viz výše).

Velmi zajímavé jsou úseky, které se zabírají prvky týkajícími se v dané době nejen působení OŽK, ale i rozvoje hospodářství jako takového. Jednalo se o dosud málo rozvinutou dopravu, finanční zdroje pro podnikání, díky malému počtu peněžních ústavů zejména na venkově nesené dostupné, otázku působnosti živnostenských společenstev, zakládaných od konce 50. let po vydání živnostenského řádu a jen postupně si hledajících své místo v hospodářském životě, a další záležitosti. Je třeba přiznat, že v některých ohledech zašly představy Chrudimských příliš daleko, například ve věci ochrany drobných řemeslníků před konkurencí cizí tovární výroby. V dané části memoranda se nejedná ani tak o Chrudim samotnou, jako o venkov obecně. Chrudim by byla dotčena až tehdy, pokud by její návrh reformy uspěl.

Samotné reformě je věnována jen menší část textu. Návrhy Chrudimských směřovaly v podstatě k decentralisaci, k posílení živnostenských společenstev, zvýšení počtu komor, jež by byly společenstvům nadřizeny a navíc by byly sestavovány dle jiných zásad než dosud, aby mohl získat vyvážené zastoupení i venkov, a konečně ke zřízení zemské komory, jež by práci všech komor v zemi usměřovala. V případě uskutečnění této reformy, přesahující obvod pražské OŽK, by byly uspokojeny i požadavky autorů memoranda. Vznikla by totiž - vedle jiných - nová komora také v Chrudimi, která by snad mnohé z výše uvedených výtek dokázala vyřešit. K tomu ale nikdy nedošlo, Chrudim se vlastní OŽK nedočkala ani v době habsburské monarchie, ani později v Československé republice. Za pozornost stojí také

22) Viz s. 23 memoranda.

datace pamětního spisu. Text byl psán - nebo alespoň dopsán - 30. června 1866, tedy v době, kdy probíhala válka s Pruskem. Najdeme zmínku o *stávající okupaci východních okresů nepřitelem*, ale autoři museli mít na mysli severovýchod Čech, ne východní část pražského komorního obvodu. A konečně je třeba upozornit ještě na bohužel nedatovanou česky psanou poznámku připojenou k dokumentu později, jejímž autorem byl chrudimský starosta J. Machek, který se pokusil vysvětlit neúspěch snahy o zřízení nové komory v dané době. Průběh jednání a hlasování v říšské radě o nové komoře pro Chrudim bude nutno doložit dalším podrobnějším studiem.

Edice textu memoranda

Vaše Excellence!¹⁾

V posledních letech zaznělo ve věci stavu obchodu a živnosti v naší vlasti mnoho hlasů, jež poté, co proti nyní již existujícím obchodním a živnostenským komorám (dále OŽK) vnesly řadu stížností, žádaly přímo jejich zrušení.

Na druhé straně žádaly stávající obchodní a živnostenské komory včetně pražské oproti usnesením zemského sněmu Království českého nejen o zachování této instituce, ale i její politické prerogativy, to jest práva OŽK volit poslance do zemského sněmu, propůjčeného komorám oktrojovaným nařízením z 26. II. 1861.²⁾ Co se především týká stížností proti stávajícím OŽK jako takovým, jsou tyto stížnosti dost dobře všeobecně známy a jednohlasnost, s kterou byly vneseny jmenovitě maloživnostníky a obchodníky z venkova, zaručuje - nehledě na to, zda mohou zdůvodnit úplné zrušení této instituce -, že dotčené OŽK ve své stávající podobě neodpovídají důvěře a zájmům tříd, jež mají také zastupovat.

OŽK naproti tomu se odvolávají ke zdůvodnění svého politického práva na důležitost zájmů obchodu a živnosti a na potřebu jejich zastoupení v zemském sněmu a v říšském zastupitelstvu, aniž by se vážně ptaly, kolik pro zachování a podporu oněch zájmů v jejich celistvosti učinily jak v zemském sněmu nebo v říšském zastupitelstvu, tak mimo ně.

1) Pamětní spis je uložen ve Státním okresním archivu v Chrudimi, fond Archiv města Chrudim, č. inv. 1697, k. 308.

2) Pražská OŽK tak učinila pamětním spisem určeným ministru obchodu. Viz Ueber die Vertretung von Handel und Gewerbe im Landtage des Königreichs Böhmen. Denkschrift an Seine Excellenz den Herrn Bernhard Freiherrn v. Wüllerstorff - Urbair, k. k. Minister für Handel und Volkswirtschaft von der Handels- und Gewerbekammer in Prag. Praha 1866.

Zdá se, že ani jedni, ani druzí nepomýšlejí na reformu komor, na reformu opravdovou, jež by uspokojila zájmy všech zúčastněných a lépe odpovídala účelu komor. Přinejmenším se nám zdá, že zachování politických práv, jež obchodní komory tolik zdůrazňují, samozřejmě bude znamenat také zachování komor v jejich stávající podobě a že tím bude účelná reforma komor pro blízkou budoucnost fakticky vyloučena, pro budoucnost vzdálenější stane se ale ještě více pochybnou než zrušením komor, jež si přejí maloživnostníci a obchodníci, neboť prosté zrušení dle našeho skromného předpokladu by mělo jistě za následek při nevyhnutelně následujícím uspokojení myslí a vyjasnění názorů znovuzřízení komor v obnovené podobě, odpovídající potřebám současnosti. Naproti tomu od obchodních komor samotných, ať už by to bylo v jejich působnosti, nebo v působnosti sdružení, která by obeslaly svými zástupci, by se sotva dalo očekávat, že by z vlastního popudu podporovaly takové osnovy či k tomu směřující návrh, protože - podle obvyklého vývoje věcí a jak zřejmě z jejich petic vychází najevo - se samy považují za nejlepší zástupce obchodu a živností ve svém obvodu.

Za této protichůdnosti názorů pokládá v hluboké úctě podepsané obchodnictvo královského města Chrudimi za svoji povinnost, co se jeho týče nestranně a toliko v dobře míněném zájmu obchodu a živností, oslovit nejpovolnější místo, a pokud se zmíněné obchodnictvo vyslovuje proti úplnému zrušení OŽK na jedné straně stejně jako proti jejich zachování v nynější podobě s jejich politickými prerogativami na straně druhé, považuje tímto své stanovisko za dostatečně jasně vyjádřené.

Zásadní reforma OŽK, jež učiní po právu všem zájmovým skupinám obchodu a živností a všem krajům země a jež komory postaví mimo boj politických názorů a zásad, jejich působení a snahy věnuje pouze zájmům obchodu a živností a nechá komory vzejít organicky z obchodnictva a živnostenstva celé země a ze všech vrstev těchto odvětví, nechá je s nimi žít a týt a v tomto harmonickém spolupůsobení oživit a rozvíjet obchod a živnosti, dále však také tomu odpovídající reforma živnostenských společenstev a částečně i příslušných živnostenských zákonů samotných, to je to, co dle skromného názoru v nehlubší úctě podepsaného obchodnictva našemu obchodu a řemeslu činí potíž a o co také ve svém vlastním zájmu, a jak se domníváme i v zájmu celého českého obchodnického a živnostenského stavu, usilujeme a co považujeme za svoji povinnost předložit Vaší Excelenci k laskavému zvážení.

Kdo by chtěl zpochybňovat, že takový byl i původní, dobře míněný záměr ministerstva obchodu při zřizování instituce OŽK v roce 1850? Paragraf

3 vysokého ministerského výnosu z 23. III. 1850, jímž byly komory zřízeny, říká zcela jasně, že působnost týchž se má vztahovat výlučně na záležitosti obchodu a živností a že komory mají být orgánem, jehož prostřednictvím obchodní a živnostenský stav bude předávat ministerstvu obchodu své prosby, a povinnosti OŽK, stanovené v § 5 zákona, nevyhnutelně předpokládají neustálé harmonické vzájemné působení mezi obchodním a živnostenským stavem na jedné straně a OŽK na straně druhé; konečně rozčlenění OŽK do dvou oddělených sekcí, každé s vlastním okruhem působnosti, stanovené v § 6 a 7, zcela nedvojznačně osvětluje záměr tehdejšího vysokého c. k. ministerstva obchodu, že při zřizování OŽK a při výkonu práv příkázaných jejich působností nemá být opomenut žádný oprávněný zájem, žádný nemá být pohlcen zájmem protichůdným. Nyní vzniká otázka, zda tento dobře míněný záměr tehdejšího c. k. ministerstva obchodu, tak nedvoj- smyslně vysvítající ze statutu OŽK, bude tím samým v život uvedenými OŽK opravdu naplněn a zda tyto komory ve své stávající podobě skutečně vyhovují dnešním poměrům a svému přirozenému účelu, to jest podpoře obchodu a průmyslu. V nejhlubší úctě podepsané obchodnictvo má zde na paměti pouze OŽK v Čechách, především OŽK v Praze s působností pro Pražský, Čáslavský a Chrudimský kraj, a s ohledem na to musí prohlásit, že zřízení komor je možno nahlédnout pouze jako první, bohužel nezdařený pokus. Jako první pokus nese tato instituce patrné stopy doby, v níž vznikla, doby, od níž se namnoze změnily faktické a politické poměry.

Statut OŽK vytvořený v roce 1850 nemohl být předložen žádnému zemskému nebo říšskému zastupitelstvu k legislativnímu projednání, nebo alespoň k přezkoumání a dobrozdání. Byl uzákoněn právě jen od zeleného stolu, a i když ministrem vysoce nadaným a prakticky vyškoleným, přece jen bez hlubší znalosti poměrů v jednotlivých zemích, zvláště v Čechách, naší užší vlasti.

Jak se v roce 1850 nemohlo ani jinak očekávat, byl této instituci vložen do základů systém centralisace ve velkém měřítku. Snad jen za účelem lepšího přehledu ze strany vysokého c. k. byly vytvořeny pouze 4 komorní obvody³⁾ pro celé království České, bez organického rozčlenění a vazeb, jež by odpovídaly tak velké rozloze, až na jedinou výjimku i bez nižšího oddělení dle volebních okresů, bez podřízených prostředkujících orgánů blízkých komitentům i komorám, jež jsou nyní spojeny se svými komitenty jen volně prostřednictvím pravidelně se opakujících voleb, nadto omezených

3) Zde se autoři zmýlili, v Čechách vzniklo pět komor, a to v Praze, Liberci, Plzni, Chebu a Českých Budějovicích.

pro venkov příliš vysokým censem, voleb, jejichž význam a užitek je téměř nulový pro voliče žijící daleko od sídla komory, protože tito voliči nemohli zvolit ty, které znali, právě kvůli vzdálenosti od sídla komory a velikosti obvodu, ale ty, které mohli zvolit, většinou znali jen z doslechu; z čehož také u nich pochází lhostejnost vůči komorám a jejich jednání, ba přímo indolence škodící zájmům obchodu a živnosti, a za podmínky, kdy i vzdálení voliči museli platit komorní příspěvek - a sice často z nuceného výdělku - stejně jako voliči blízcí, vznikla rozmrzelost, jaká se mezi zastupitelstvem a zastoupenými obyčejně vůbec nevyskytuje. Příliš velké volební obvody byly tím základním zlem, kvůli němuž OŽK v Čechách nemohly mezi lidmi zakořenit; povstaly toliko mocenským výrokem státní správy, a také byly s to žít pouze zdánlivě. Zejména komorní obvod pražský byl nadán zvlášť velkým územím, obsáhl nejen zemské hlavní město Prahu a Pražský kraj, ustavený v roce 1850, oblast, jež svojí rozlohou 106,47 mil čtverečních a svými 655 614 obyvateli (dle sčítání lidu roku 1857) již sama o sobě by mohla představovat úctyhodný komorní obvod, ale byly mu přiděleny - snad kvůli státní dráze, která těmito kraji prochází - ještě tehdejší kraj Pardubický, nyní Chrudimský a Čáslavský kraj, v celku teritorium, jež ve své rozloze od západu na východ vykazuje délku neméně než 30 mil, plochu 239,15 mil čtverečních a čítá více než 1 360 000 obyvatel. Sídlo tohoto komorního obvodu je od jemu přidělených obcí na moravské hranici vzdáleno 22, ba dokonce 24 mil.

Podobně je tomu s libereckým komorním obvodem, jenž byl vytvořen z Mladoboleslavského, Jičínského, Královéhradeckého a Litoměřického kraje s celkovou rozlohou 230,54 mil čtverečních a obyvatelstvem čítajícím 1 490 049 duší, zatímco chebský komorní obvod zahrnuje pouze Chebský kraj, plzeňský obvod kraj Plzeňský a Písecký, budějovický obvod Budějovický a Táborský kraj a jejich rozloha a počet obyvatel dosahuje sotva poloviny výměry a osídlení komorního obvodu pražského či libereckého. Liberecký komorní obvod ostatně má ještě větší rozpětí od západu na východ a ještě větší ze severozápadu na jihovýchod, a to přispívá k tomuto nevýhovujícímu stavu, jakož i smíšené osídlení a také skutečnost, že Liberec pro oba východní kraje nepředstavuje jejich obchodní nebo živnostenské centrum.

Srovnáme-li rozlohu a počet obyvatel těchto rozsáhlých a hustě osídlených komorních obvodů s velikostí a zalidněním komorních obvodů v jiných zemích císařství, tu shledáme - nebudeme-li brát v úvahu haličské komory - jen jednu OŽK, která vykazuje větší teritorium a větší počet obyvatel. Je to vídeňská OŽK, jejíž obvod zahrnuje celé arcivévodství Dolní

Rakousy s 360 mílemi čtverečními a 1 681 697 obyvateli, přičemž však je třeba podotknout, že je to právě hlavní a sídelní město říše, kde komora sídlí, a v tomto městě samotném žije jedna třetina všeho obyvatelstva země, a nadto je Vídeň nedostižným přirozeným střediskem příhodně zaokrouhlené země i z hlediska dopravního.

Naproti tomu stojí co do velikosti a počtu obyvatel jiné komorní obvody, jmenovitě v jižních zemích císařství, natolik daleko za obvodem pražským, že se těžko hledá důvod, jímž by se tento rozdíl dal vysvětlit.

Tak má Dalmácie na území téměř stejně velikém jako pražský komorní obvod (232 mil čtverečních) a s osídlením sotva třicetiprocentním ve srovnání s počtem obyvatel pražského obvodu (404 499 obyvatel) tři OŽK; knížectví Kraňsko, Korutany, Gorice a Gradiška, Terst a markrabství Istriie s celkovou rozlohou 491,01 mil čtverečních a s celkem 1 211 001 obyvatel, tedy sotva 87% obyvatelstva pražského komorního obvodu, pět komor, z toho Gorice a Gradiška, Terst a Istriie, dohromady jen se 145 mílemi čtverečními a 520 978 obyvateli, tři, Tyrolsko a Vorarlbersko s 532 mílemi čtverečními a 851 016 obyvateli čtyři, Salzburg se 130 mílemi čtverečními a 146 769 obyvateli jednu OŽK.

V nehlubší úctě podepsané obchodnictvo tím nechce popírat, že Dalmácie se svým dlouhým mořským pobřežím, svými ostrovy, svými přístavy a svým významem pro budoucnost rakouského obchodu, ano i knížectví Korutany, Kraňsko, Gorice a Gradiška, Jižní Tyroly a Salzburg vyžadují každý svůj samostatný komorní obvod, aby mohly náležitě hájit svůj obchod a svůj průmysl.

Nikdo to neuměl lépe ocenit než prozíravý ministr obchodu, který tyto komorní obvody vytvořil a jejich teritorium a potřeby z vlastního bezprostředního pozorování dobře znal.⁴⁾ Tento jinak geniální ministr obchodu bohužel neznal stejně dobře jako jmenované jižní oblasti i velké průmyslové a hustě osídlené slovansko - německé země rakouského severu, kde se významný průmysl rozvíjel a vzkvétal téměř ve všech odvětvích, zatímco v jižních zemích monarchie se teprve rodil. Zdejší obyvatelstvo (tj. obyvatelstvo Čech - pozn. T. J.) ještě nyní, navzdory nepřízni doby a tísnivému nedostatku kapitálu, provozuje řemeslo, a musí je provozovat, neboť zemědělství si klade stále menší nároky na jeho sílu, stále méně se vyplácí a stále méně dokáže uživit rostoucí množství lidí, protože také obyvatelstvo těchto zemí, jsouc způsobilé, snaživé a učenlivé, se stále více, ba již z větší části věnuje práci v průmyslu a za tímto účelem, stejně jako pro povzbuzení

4) Jednalo se o Karla Ludwiga von Brucka.

slabého obchodu (a také ten má v naší vlasti, vklíněné mezi cizí státy a ležící na jedné z hlavních dopravních tepen, význam a oprávnění, jež nelze podceňovat) potřebuje silnou, vydatnou ochranu, povzbuzení, oživení a obohacení své činnosti.

Podle skromného mínění v nehlubší úctě podepsaného obchodníctva by nyní pro toto obyvatelstvo obchodní a živnostenská komora, sledující prakticky uvedené účely, nejenže nebyla přepychem, ale naopak skutečným dobrodiním v každém z krajů v současnosti ještě existujících a případně v každém z 15 obvodů obchodních soudů, které jsou tak jako tak příhodně zaokrouhleny a (nehledě na průmyslové okresy severu Čech, jež tvoří samostatné obvody obchodních soudů) čítají průměrně zhruba 400 000 duší.⁵⁾

Těchto 15 českých obchodních komor by svým počtem, rozlohou a zalidněním svých obvodů přibližně odpovídalo 17 obchodním komorám bývalého Lombardska - Benátska, tak požehnaného průmyslem, obchodem a blahobytem; jejich obvody by dokonce byly nesrovnatelně větší a mnohem hustěji osídlené než 22 obvodů 22 komor malého království Belgie.

Na druhé straně je velmi pochopitelné, že v různých, navzájem tak vzdálených částech země, ba i v jejich rámci vzniká taková různost až kolise zájmů obchodních a živnostenských interesentů, jež si zaslouží pozornost jak ze strany národohospodářů, tak vysoké vlády. Statut OŽK tuto různost zájmů velkopřemyslu a malých živností spravedlivě vynašel a každému z těchto průmyslových odvětví uměl v komorách zajistit zvláštní zastoupení.

Podobná různost existuje mezi malo- a velkoobchodem. Zájmy obou těchto živnostenských tříd by mohly být v mnoha případech totožné, co se týká celního zákonodárství a velkých dopravních prostředků, avšak v mnoha jiných případech se velmi rozcházejí, nemají styčné body anebo jsou dokonce přímo protichůdné. Maloobchodníci se pohybují v rámci zcela jiných vztahů, oni nemají možnost rychle a levně využívat snadných komunikačních

5) Autoři memoranda poněkud zjednodušili otázku obchodních soudů. Obchodní soudy vykonávaly pravomoc v obchodních záležitostech, v českých zemích však samostatný obchodní soud vznikl pouze v Praze. Na místech, kde to obchodní ruch vyžadoval a kde nebyl samostatný obchodní soud, vytvářel se při sborovém soudu první stolice obchodní senát, jenž v podstatě věcně navazoval na merkantilní a směnečný soud, který působil dříve u zemského gubernia a který zrušil již Josef II. Obvody, jež se zhruba kryly s kraji, se skládaly z 15 - 24 soudních okresů. V Čechách v roce 1850 vzniklo 13 obchodních senátů, později jich bylo 15, na Moravě 7 a ve Slezsku 2. Janák, J. - Hledíková, Z.: Dějiny správy v českých zemích do roku 1945, Praha 1989, s. 378.

prostředků a velkých úvěrních ústavů hlavního města; rozmach anebo úpadek jejich obchodů je podmíněn zcela jinými okolnostmi, potřebují zcela jiné páky ke zdaru svých obchodů, jsou nuceni odstraňovat zcela jiné překážky než velkoobchodníci. Nyní ale maloobchodu a velkoobchodu zvláštní zastoupení v komorách přiděleno není.

Abychom zůstali u pražského komorního obvodu: obchodníci v Praze jsou z větší části velkoobchodníci, ti na venkově téměř bez výjimky maloobchodníci. Jak bylo již dříve prokázáno, je užitek a význam voleb do OŽK pro oblasti vzdálené od sídla komory, snad dokonce pro celý obvod s výjimkou hlavního města Prahy a jejích předměstí, roven nule. Obchodníci z východních okresů stejně jako maloživnostníci nemohou volit dle svého vlastního přesvědčení a mít při tom vyhlídky na úspěch; a i kdyby mohli, ba i kdyby se jim podařilo prosadit své kandidáty z Kutné Hory, Čáslavi, Chrudimi, Pardubic nebo Litomyšle, nedalo by se počítat s tím, že se objeví na každé schůzi komorní. Jsou při volbách odkázáni na kandidáty pražských organizovaných stran, jež stejně osobně neznají. Obchodní vztahy působí při volbách nejvíce, zbytek dělá stranická náklonnost příčinnivé třídy. Maloobchodníci z venkova vyjdou vždy naprázdno, jejich zvláštní zájmy byly vydány napospas zájmům velkoobchodu a stejně se vede také venkovským maloživnostníkům.

Musíme přenechat k posouzení obchodníkům a průmyslníkům z Prahy, zda se cítí ve své většině povolání zastupovat také jejich (tj. venkovských interesentů - pozn. T. J.) zájmy pomocí pražské komory a zda toto je skutečně pražská OŽK.

Více než tím nikdy nebyla a širý, veliký pražský obvod komorní nebyl, přinejmenším co se týká Chrudimského a Čáslavského kraje, ničím jiným než velkou doménou, z níž komora brala příspěvky potřebné k svému udržování. Nebo se mýlíme a pražská OŽK skutečně zastupovala se stejnou pozorností a ochotou celý obvod a všechny oblasti, jež zahrnuje? Velmi se obáváme, že odpověď bude muset znít záporně.

Nehledě na to, že pražská komora nikdy neposkytla mezi svými členy ani jedno místo venkovu mimo Prahu a její předměstí, ptáme se: co pražská OŽK učinila proti stále se prohlubujícímu nedostatku kapitálu u maloobchodníků a živnostníků ve vzdálených východních oblastech země? Dala snad podnět ke zřízení úvěrních ústavů nebo filiálek stávajících úvěrních ústavů či aspoň jednatelství těchto institucí v některém z východočeských měst nebo se o tom byl jen zmínila? Nic z toho, maloobchodníci a živnostníci si museli - v pevném přesvědčení, že komora dle svého složení a dle svého ustáleného zvyku pro ně nic neudělá - pomoci sami a zřídili si záložny.

Nebo snad komora někdy učinila něco proti úpadku maloživnosti k zvelebení průmyslového vzdělání mezi živnostníky pomocí průmyslových škol, kresličských a modelářských škol, průmyslových museí, či poskytla podporu nějakému proutonárodnímu živnostenskému časopisu? Rozhodně ne. To dělali obce a živnostníci a jiní lidumilové sami, a kde oni neudělali nic nebo kde podnik zřízený lidumilnými soukromníky zanikl, tam vlastně nic takového neexistovalo.

Co udělala OŽK v Praze pro dodavatele vojenských stejnokrojů z řad drobných živnostníků, aby jim nejen umožnila, ale i usnadnila konkurenci s pověstnými velkododavateli? Málo nebo nic! Je přece známo, kdo ti velkododavatelé ponejvíce byli a že v komoře nesedí žádný maloživnostník z venkova.⁶⁾

Drobní obuvníci a koželuhové se proto cítili být nuceni založit z vlastního popudu spolky dodavatelů a je známo, že vyloučením drobných dodavatelů, jmenovitě v poslední válce, nebyl nikdo tolik poškozen jako stát, který za zboží zaplatil o 15 až 30 % více. Podobně jako obuvníci to udělali krejčí ve venkovských městech, které ohrožovala konkurence hlavního města.

Zaměříme se na vlastní Pražský kraj: Co učinila pražská OŽK, aby předešla hrozným nesnázím výrobců drátěných hřebíků v jihozápadních

6) Zde je zřejmá narážka na zvýhodňování skutečných členů komor nebo jim blízkých osob. Vojenské dodávky samozřejmě byly z pochopitelných důvodů velmi žádanými, ale jejich zadávání nezáleželo jen na libovůli členů komor, jak se zřejmě venkované domnívali. Podle rozhodnutí z roku 1855 bylo nařízeno, že se k zabezpečení všech vojenských potřeb zpravidla mají vydávati vyzvání k veřejné soutěži a že jest odvarovati všemu, co by směřovalo k nadřování velkým kapitálům provozovacím, za kterouž příčinou minimum rozepsaného množství určení se má tak, aby také menším podnikatelům možno bylo účastniti se dodávek. V předcházejících letech existovala skupina tradičních a spolehlivých dodavatelů, vedle kterých neměl nikdo na takovou zakázku naději. Rozhodující orgány tvrdily, že dle dosavadních zkušeností výrobci malých serií nedodrží lhůty a mnohdy sami na dodávce utrpí škodu a že potřeby armády jsou nejlépe zajištěny, jestliže se spolehne na silné a osvědčené dodavatele. Představitelé komory sami byli přesvědčeni, že v oboru vojenských dodávek působí i ve prospěch malých podnikatelů: Při každé příležitosti ujímala se komora v záležitostech dodávek vojenských vždy také uchazečů ze svého okresu, zejména z kruhů řemeslnických a výroby domácí, tak například cechu soukenického v Humpolci, pláteníků ve Skutči, obuvníků v krajinách východočeských ..., začož se jí od interesentů dostalo několikerého uznání. Gruber, J.: C. d., s. 24, 47-48. Pravda je, že komory mohly ovlivnit zadávání vojenských dodávek tím, že zjišťovaly pro vojenské úřady ceny, vydávaly certifikáty, vypracovávaly vysvědčení o způsobilosti zájemců. Tvrzení pražské komory, že při vojenských dodávkách vždy podporovala maloživnosti a průmysl domácí, se pak dostává do poněkud jiného světla. Podrobněji viz Gruber, J.: C. d., s. 91.

okresech Pražského kraje a obrazům zoufalství a bídy těmito nesnázeami vyvolaným? Nic, to dělali opět zúčastněné obce a lidumilní soukromníci. OŽK o tom ale nic nevěděla? Nemohla mít tolik prozíravosti, aby si domyslela, že tito početní hřebíkáři, pracující pro Prahu i pro vývoz, nebudou s to snést konkurenci zahraničních továren na výrobu hřebíků? Pokud to věděla - a ona na to byla upozorněna, jak se dovidáme -, proč se včas nepřipravila, aby předešla nezaměstnanosti a bídě početné skupiny živnostníků? Jestliže to však nevěděla, tím hůře. Pak totiž nemá přehled o průmyslu ani v Pražském kraji, pak také není s to předávat svá pozorování v této věci vysokému c. k. ministerstvu obchodu. Nechceme se vracet do nejnovější doby, k činnosti komory ve prospěch odstranění zástavy veškeré přepravy zboží a jinakých překážek v dopravě během pruské okupace. Komora zřejmě nemohla pro východní okresy Čech nic dělat, protože pro ni byly příliš vzdáleny. Než ony jsou jí vzdáleny i v mírových časech. Neboť kdy a kde pražská komora něco učinila pro usnadnění komunikace s východními okresy? Navrhla snad nebo skutkem podpořila nové železniční tratě ke spojení průmyslových okresů Českomoravské vrchoviny se státní dráhou a tím i s bohatou uhelnou pánví českého severu a západu?⁷⁾ Učinila snad něco, aby vymohla zřízení telegrafních stanic v tak důležitých místech, jako jsou Kutná Hora, Čáslav, Chrudim a Německý Brod? Nic takového!!!

Chceme ještě pouze připomenout, že zmíněná komora nebyla s to pro uvedené kraje vykonat nic, alespoň nic podstatného a určitého, v záležitostech jí podle statutu svěřených, to jest v podávání návrhů, dobrozdání a zpráv, provedených pozorování stejně jako při vystavování certifikátů o způsobilosti pro vojenské dodavatele etc. právě proto, že jí jsou tyto kraje příliš vzdáleny, protože nezná ani zdejší osobnosti, ani zdejší poměry, a například při obsazování míst přisedicích u obchodních soudů se musí spoléhat na soukromou korespondenci zkrátka proto, že nezná území těchto krajů. Aby byly tyto nedostatky odstraněny, nezbude nic lepšího a praktičtějšího než pro každý obvod obchodního soudu v Čechách zřídit vlastní OŽK. Tyto komory by arci nesměly být pouhým byrokratickým aparátem. Neboť v nehlubší úctě podepsané obchodnictvo musí upřímně říci, že stávající obchodní a živnostenské komory, nehledě na to, že kvůli příliš veliké rozloze a špatnému zaokrouhlení obvodů nemohou vyhovovat svému účelu, nejsou vybaveny všemi těmi právy a atributy, jež jsou podmínkou pro skutečně

7) Trať z tehdejšího Německého Brodu do Pardubic byla uvedena do provozu až v roce 1871.

prospěšnou činnost komor v zájmu ochrany a zvelebování obchodu a živností, a že, byvše ochromeny již při svém vzniku železnou mříží umrtvujícího absolutistického systému a přivyklé vodítku správních úřadů, na nichž byly ve všem a v čemkoliv závislé, poklesly na úroveň pouhého byrokratického stroje.

Žádný vliv neměly na živnostenské půjčky a na odnímání živností, jen velmi malý na nově živnostenské zákonodárství, ba neměly ani jim zřejmě příslušející vliv na vytváření živnostenských společenstev, jež, nehledě na dobrozdání o statutech navržených pro jednotlivá společenstva, byla ustavena bez součinnosti komor toliko mocenským výrokem úřadů. Nyní následkem svých skromných pravomocí, svého zatížení nepřijemnými úředními povinnostmi, svého nahodilého sestavení z navzájem si nevyhovujících prvků a z toho pramenící slabosti se tato společenstva ukazují jako mrtvě narozená; komory neměly, jakož ani živnostenská společenstva, žádnou výkonnou moc, nemohly ovlivnit ani zdaňování živností a obchodu, jež přece roste přinejmenším stejnou měrou jako celní tarify, ani úpadek obchodu a živností, dokonce i vedení vlastního obchodního rejstříku bylo zcela v rukou obchodních soudů.

Vzhledem k působnosti, přikázané jim rozhodnutím z 18. března 1850, nehledě na beztoho velmi zřídka vykonávaný úřad smířčího soudce a na zkoušky a jmenování bursovních dohodců, byly komory toliko nástrojem vlády k lepšímu zkoumání obchodních a živnostenských záležitostí. Ani iniciativa přidělená jim v právě zmíněných záležitostech neměla jiný účel, než aby se ztratila jako neúčinná. A to se také stalo: při izolování OŽK od větší části těch, pro něž měly pracovat, tato iniciativa téměř vůbec nebyla využita.

V nejhlubší úctě podepsané obchodnictvo je nyní daleko toho, aby požadovalo přenechání zákonodárné moci v obchodních a živnostenských záležitostech nebo neomezené výkonné moci v tomto resortu obchodním a živnostenským komorám. Vzhledem k politickým poměrům, za nichž byla instituce zmíněných komor v Rakousku uvedena v život, sotva mohlo být pole působnosti těchto komor širší a svobodnější. Avšak pro potřeby současnosti s jejím směřováním k autonomii a samosprávě, ba zvláště pro dnešní potřeby nemocného obchodu a stále více chřadnoucích živností, které očekávají znovuzrození a vzestup komor, se instituce roku 1850 se svojí byrokratickou podstatou a svým zúženým polem působnosti již sotva hodí; současnost Rakouska a budoucnost obchodu a živností v této zemi vyžadují naléhavě činné spolupůsobení všech sil podřimujících v obchodním a živnostenském stavu, vyžadují důkladnou reformu OŽK také se zřetelem k okruhu působnosti jim stanovenému.

Řekněme to upřímně, politické úřady při nejlepší vůli postrádají tu obratnost a zaujetí pro věc, a s výjimkou vzácných případů i odpovídající odborné znalosti a praktické předběžné vzdělání k tomu, aby povznesly obchod a živnost, zajistily nové zdroje výdělku, ty stávající moudře využily, aby sdružily do větších podniků jednotlivé síly tam, kde samotné nestačí, aby zakládaly odborné školy a dohlížely na ně, aby zprostředkovávaly nákup surovin a export, aby zajistily levnou a spolehlivou expedici, odstranily překážky spořádané, levné a rychlé nákladní dopravě, a když zboží téměř pravidelně dochází s nedostatky, chránit před navracením tohoto velmi citelného spropitného obchodníka a živnostníka na venkově, který zboží musí přijmout, neboť je nutně potřebuje, nebo protože se chce prozíravě vyhnout bezvýslednému pátrání a plahočení. Vysoké c. k. ministerstvo obchodu je ve většině případů příliš daleko. Obchodní a živnostenské komory, které by k tomu měly být vlastně povolány, jsou arci při svém nesprávném rozložení alespoň pro východní kraje Čech také daleko, nadto jsou, jak bylo ukázáno, k tomuto účelu nešťastně zřízeny, požívají snad důvěry svých nejbližších komitentů, nikoliv ale obchodnictva a živnostenstva svých vzdálených okresů. Pro východní kraje Čech OŽK ve skutečnosti neexistují.

K dosažení právě vytčeného praktického cíle nezbyvá tak nic jiného, než aby obchodníci a živnostníci, kteří mají schopnosti a zájem, sami přiložili ruku a toho, co jim není s to vymoci žádný živnostenský úřad, dosáhli sami; odkázání sami na sebe si musí pomoci sami.

Ovšem aby to mohli učinit se zdarem, potřebují podnět a jednotné vedení, potřebují spojit své intelektuální a materiální síly, potřebují organizaci a - uvnitř jistých hranic, v nichž se sami pohybují a v nichž by mohli nejúspěšněji působit - výkonnou moc, avšak tam, kam jejich moc nesahá, silnou podporu státních úřadů. Zkrátka k pronikavému zvelebení obchodu a průmyslu jsou nezbytné obchodní a živnostenské orgány, uznávané, vzešlé z obchodnictva a živnostenstva jednotlivých krajů a okresů a těmto kruhům co možná nejbližší, s odpovídající působností, jež v každém směru postačí k naplnění onoho účelu, a s nezbytnou výkonnou mocí; a sice, podle skromného názoru v nejhlušší úctě podepsaných, především životaschopná živnostenská společenstva, sestavená ne násilně a pouze k policejním účelům, nýbrž složená z rovných nebo na základě svobodné vůle společných prvků, jež mají shodné živnostenské zájmy a sledují stejné cíle, s působností odpovídající jejich oborům a sloužící podpoře určitého průmyslu s nezbytnou výkonnou mocí; nad tím pak jako nejbližší vyšší orgán pro každý z jednotlivých obvodů obchodních osudů obchodní a živnostenské komory, sestávající

podle rozmanitosti zájmů z dvou nebo více sekcí, volené obchodníky a živnostníky jednotlivých okresů podle volebních obvodů, s působností ne jen poradní, ale i administrativní, zaměřenou na zvelebení obchodu a živnosti v přidělených jim obvodech a postačující tu k ochraně obchodních a živnostenských zájmů; konečně také, pokud možno jako vrchol tohoto organismu, důležitější úřad k posuzování zákonů a nařízení postihujících obchod a živnosti, jakož i dopravu, železnice a telegrafy, svolávaný alespoň k určitým případům zvláště, zastupující veškeré OŽK Čech jako zemská komora pro obchod a živnosti. Živnostenská společenstva by pak byla skutečně tím, co vyjadřuje jejich název, byla by jednotami soudruhů těže živnosti a kromě své dosavadní policejní úlohy úřadu smírčího soudce a podpory svých členů a příslušníků by se pak mohla spojit k spravování svého majetku právě jako živnostenské spolky k podpoře své určité živnosti, a v této podobě, pokud to dovolí jejich síly, zřizovat odborné školy a dohlížet na ně, účinně podporovat zakládání družstev k provozování živnosti stejně jako export. A nadto by společenstva jako zákonné orgány dotýčených živností mohla ve svém živnostenském obvodu zastupovat práva a zájmy těchto živností, sama vykonávat úřad soudce v případech porušení předpisů o přijímání a uplatnění pomocných sil a učňů, o nakládání s nimi a o jejich propouštění a v případech ostatních přestoupení živnostenského řádu a z vlastní moci činit opatření vhodná k vyvarování se chybných kroků a prohřešků ze strany živnostníků, ovšem s možností odvolání. K uskutečňování rozhodnutí učiněných v rámci jejich působnosti stejně jako k výkonu jejich soudcovského úřadu a k dobývání různých příspěvků od společenstev a peněžitých pokut by jim však musela být poskytnuta také vhodná výkonná moc, bez níž, jak ukázala skutečnost, nemohou obstát, a jednání komor o koncesionářských žádostech spadajících do jejich oboru by bylo nanejvýš laciné a žádoucí. Naproti tomu by mohlo být OŽK bez obav svěřeno, vedle již nyní jim přiznaného pole působnosti, posuzování koncesionářských žádostí pro všechny větší podniky, posuzování stížností obchodníků a živnostníků kvůli daňovému přetěžování, intervence při rekonstituování živnostenských společenstev a vymezování jejich teritoriálního rozsahu stejně jako přímé řízení pravidelných a doplňovacích voleb prostřednictvím buď komisaře vyslaného z jejich středu, nebo důvěrníka jmenovaného za komisaře (živnostenského inspektora) z obchodnictva a živnostenstva pro jednotlivé živnostenské obvody, na něž by mohly být převedeny také ostatní funkce, jež současnost v obvodu vyžaduje: tedy živnostensko - policejní dohled v příslušných obvodech a výkon komorních nařízení; rozhodování sporů mezi jednotlivými živnostenskými společenstvy, vrchní dozor nad

správou majetku a nakládáním s ním, dále nad sledováním živnostenských zákonů, stanov a živnostensko - policejních nařízení na ně se vztahujících; kontrola nerušené, pořádané činnosti vedení společenstev, výkon úřadu trestního soudce při přestoupení živnostenského řádu a živnostensko - policejních předpisů v případech společenstvům již nepřidělených, konečně vedení obchodních rejstříků, alespoň praktické vedení a posuzování jednotlivých záznamů.

Tak dojde zvláštní zájem jednotlivé živnosti svého spravedlivého a životního zastoupení v živnostenských společenstvech, obecný zájem obchodu a živností v OŽK jednotlivých soudních okresů, obchodní a živnostenské zákonodárství najde v zemské komoře kruh zkušených odborníků z celé země k posuzování tam spadajících návrhů zákonů. Těm živnostem, které se na venkově vyskytují jen zřídka, a přesto, ba často právě proto více než ostatní potřebují spolek za účelem ochrany a technického zdokonalení, by mohlo být ponecháno k rozhodnutí, zda se ustaví jako společenstva výjimečně ve větších teritoriálních obvodech, případně s působností pro celý komorní obvod, zatímco u stávajících společenstev se ukazuje, že zvláštní živnostenský zájem, ochrana, vzdělávání a zdokonalování jednotlivých živností jsou obětovány v zájmu podoby společenstev a jejich policejních úkolů.

Co se zvláště obchodníků týká, v nehlubší úctě podepsané obchodnictvo musí zdůraznit, že je to již nyní naléhavě žádoucí, aby obchodníci byli odloučeni od drobných kramářů, vetešníků, čepičárek, modistek, s nimiž alespoň v našem městě byli při zřizování živnostenských společenstev navzdory protestům a odvoláním násilně spojeni, a aby jim bylo dovoleno rekonstituovat se do obchodních gremií a znovu oddělit svůj majetek, přinesený účelově do společenstva, neboť to spojení bylo a zůstalo pouze mechanické, nestmelené stejnorodými zájmy, a to přece přinejmenším není levná záležitost, že gremium své prostředky, získané dlouholetým sporením, sdílí s jinými, cizorodými prvky. Budiž posvátné také vlastnictví spolků a živnostenských sdružení!

Konečně nesmíme opomenout upozornit vysoké c. k. ministerstvo obchodu na zlořád hluboce proniknuvší do úvěrových vztahů, který svoboda obchodu, jež náhle nastoupila v roce 1860, sice nezapříčinila, avšak do značné míry rozmnožila, a pro jehož odstranění by mohly budoucí obchodní a živnostenské orgány být způsobilými. Nejsme nepřáteli svobody obchodu a živností, naopak bychom si přáli vidět mnohem více odvětví výdělečné činnosti zcela osvobozených z pout monopolu, cechovníctví a středověkých způsobů, jimiž jsou stále ještě svázána.

Avšak my nechceme nic jiného, než podle pravdy konstatovat, že od zavedení svobody obchodu předběžné kupecké vzdělání mezi obchodníky na venkově spíše se vytrácí, místo aby se rozšiřovalo, a že jmenovitě vedení obchodních knih na venkově je velmi špatné. Sotva se najde případ zavedení vyrovnávacího řízení či konkursu obchodníka, při němž by nebylo na straně zájemce o vyrovnání či úpadce odhaleno špatné vedení obchodních knih nebo závady v předepsaných knihách, přičemž bývá dotčeným předkládána stereotypní omluva, že neví, jak má knihy vést lépe.

Zmíněná omluva je bohužel také ve většině případů pravdivá. Lidičky, kteří nemají žádné obchodnické znalosti a ani ponětí o správném vedení knih, ohlásí provozování obchodu se smíšeným zbožím či jiného, pomocí několika nákupů v hotovosti získají úvěr a, poté co utratí několik set zlatých a prodejem pod cenou těžce poškodí sebe samé i své konkurenty a pokoušejí štěstí, aniž by sami věděli, jak si stojí, dospějí po dvou letech díky chronickému váznutí obchodu k přesvědčení, že to tak nemůže pokračovat, a ohlásí vyrovnávací či konkursní řízení, přičemž pak je poškozen nejen velkoobchodník poskytuvší úvěr, ale i solidní maloobchodník, na jehož konto jsou nakonec připsány hojně ztráty, a trpí i všeobecná důvěra. Je tu sice, dojde-li ke konkursu, trestní zákon se svým § 486 [...], avšak nehledě na to, že obchodníci, kteří se ocitli ve vyrovnávacím řízení, nejsou tím vůbec dotčeni a že ani u úpadců pouhá nevědomost není postihována s plnou přísností zákona, trest přichází ve všech případech.

Tento zlořád by mohl být odstraněn, kdyby ti, kteří ohlásí obchodnickou živnost, byli povinni buď vykázat se zkouškou z vedení knih, úspěšně složenou ve veřejné obchodní škole, nebo se podrobit této zkoušce před komisí sestavenou obchodní komorou. Tím by obchodní komory na venkově měly přičiní a současně by byly s to zakládat obchodní školy a s nimi spojovat i školy živnostenské. Toto je ale i k skrovnému povznesení obchodu a živností nezbytně nutné; neboť kromě kapitálu obchodnictvu a živnostenstvu v Čechách a snad i v ostatních zemích císařství nic tolik neschází jako odborné vzdělání, a to přirozeně nevypučí ze země, musí být uvedeno v život, pěstováno a podporováno školami.

Živnostenská společenstva, do jejichž pravomoci nový živnostenský řád předává zakládání škol, dozor nad nimi a samozřejmě i jejich udržování, jsou pro tento úkol, alespoň na venkově, téměř bez výjimky příliš slabá a nemajetná. Této úloze jsou schopny dostát jen OŽK zřízené pro celé kraje.

Poté co v nehlubší úctě podepsané obchodnictvo načrtlo a odůvodnilo osnovu svého návrhu reformy autonomních orgánů obchodu a živností, přistupuje k rozpravě o jednom bodu svého předběžně připraveného

programu a k věcnému podložení tohoto bodu, který dle názoru podepsaných musí být zvláště zdůrazněn, v němž se ale bohužel dostávají do ostrého rozporu se současnými OŽK. Jedná se o otázku politických výsad OŽK.

Jen velice neradi otvíráme rozpravu o uvedené otázce, nechceme se však ožehavému úkolu, jenž nám v tomto případě přísluší, vyhýbat nejen proto, že tato otázka již byla díky tisku a loňským jednáním v zemském sněmu uvedena do chodu a stala se naléhavou, ale též z toho důvodu, že na jejím řešení - jak jsme ukázali již v úvodu - závisí i reforma OŽK v naší vlasti, a konečně také že my, venkovští obchodníci, náležíme mezi ty, kteří tvoří pražský komorní obvod a musí jej vydržovat svými krvavě vydělanými příspěvky a které mají zastupovat zvolení poslanci pražské komory. Proto je na nás, abychom se vyjádřili, zda jsme srozuměni s jejich zastoupením v zemském sněmu a v říšském zastupitelstvu, pokud nechceme, aby naše mlčení bylo považováno za souhlas a aby nemohlo být použito přísloví: „Mrtví a nepřítomní nemají nikdy pravdu.“

Politika je dnes nesporně nejmocnější hnací silou lidí a politický zájem celkem většinou převáží všechny ostatní, jmenovitě hmotné zájmy.

Jestliže toto nyní tak říká ve vzduchu v Evropě, platí to zvláště o říši říši, mnohonárodnostním státu Rakousku, v němž má každý národ své zvláštní nacionální zájmy, jež vyjadřuje svojí politikou.

To platí jmenovitě v našich nehotových státních poměrech, v porodních bolestech doufejme šťastného znovuzrození Rakouska, během něž se každý národ s horečnou nedočkavostí a rozjitřením snaží upravit budoucí státní formu Rakouska podle svých zájmů. K zřízení OŽK v Rakousku došlo v době, kdy národní a politické hnutí bylo jen dočasně zadrženo a omezeno; při vytváření komorních obvodů v Čechách se ze všeho nejméně myslelo na jejich národnostní stejnorodost a obchod a živnosti byly v tomto ohledu považovány za neutrální.

Lidé, kteří obchod a průmysl reprezentují, bohužel nejsou vždy tak neutrální jako obchod a živnosti samy a strany, jež na sebe v oněch komorách narážely a které se měřily v každých komorních volbách, to nebyli zastánci celního ochranářství a svobodného obchodu, ani cechovníci a vyznavači svobodné práce, ani průkopníci řemeslného pokroku a ctitelé starého dobrého šlendriánu. Ne, to byli - musíme to s upřímným pocitem bolesti přiznat - Němci a Slované, byly to národní strany.

Že v takových nanejvýš neutěšených poměrech OŽK v Čechách nemohly vyvíjet žádnou činnost, jež by oživila obchod a průmysl v jejich obvodu, je snad samozřejmé. Zkušenost o tom také dostatek poučila. Silou ohromné většiny slovanského obyvatelstva v pražském komorním obvodu byli sice

zástupci zvolení maloživnostníky, jejichž voliči ovšem počet voličů ostatních volebních sborů počtem několikanásobně převyšovali, v této komoře takřka vesměs slovanští Češi, avšak tito zvolení zástupci tvořili jen jednu čtvrtinu členů pražské obchodní komory; většina těch, kteří vykonávali své volební právo ve skupině velkořeměsí, vysílala výlučně německé členy, většina těch, kteří vykonávali volební právo ve skupině obchodu, sestávala z německých obchodníků v hlavním městě a z části z jejich obchodních klientů na venkově, k nimž se připojila dosud jen s malými výjimkami skupina židovských obchodníků, sama o sobě významná a velmi příčinnivá, tato většina, jež se od česky smýšlející menšiny lišila jen malým počtem hlasů, volila vynikající muže z německých stran v Praze. Ostatní oprávnění voliči - a ti tvořili až příliš často většinu - se drželi, zvláště na venkově, od voleb dále, věděli, jak sami s pozoruhodnou jednomyslností říkali, že jim komory stejně nijak neprospějí. A tak došlo k tomu, že v pražském komorním obvodu, území, na němž žije dle úředního sčítání lidu z roku 1857 neméně než 1 167 857 Čechoslovanů, 99 899 Němců a 34 870 Židů, členstvo komory tvořili sotva z jedné čtvrtiny Čechoslované, zato ale ze tří čtvrtin Němci.

Takový byl stav věcí, když se 26. února 1861 objevily ony [...] patenty, jež zajistily obchodním a živnostenským komorám nezanedbatelný počet míst a hlasů v zemských sněmch a tomu odpovídající zastoupení v říšské radě, zmíněnými patenty vytvořené. Není naší věcí líčit dojem, který toto zvláštní zastoupení OŽK vyvolalo u slovanské části obyvatelstva Čech. Stačí říci, že zplodilo nedůvěru, protože panoval názor, že při poměrně opravdovém zastoupení měst a také průmyslových míst zájmy obchodu a průmyslu zvláštní zastoupení OŽK nevyžadují.

Nechceme se pouštět do teoretické rozpravy o dané věci, chceme jen ukázat, jak se tato politická práva prakticky osvědčila v naší vlasti, a to z hlediska politických zájmů země stejně jako z hlediska zájmů obchodu a průmyslu. Politické zájmy země vyžadují svorný, bratrský společný postup obou národních kmenů v zemi, čehož se nejlépe docílí tím, že na sebe vzájemně berou ohled a jeden druhému činí po právu. Jen takovým společným postupem bude umožněno jak šťastné spolupůsobení s vládou k dosažení obecně prospěšných účelů, tak i občanská svoboda a pořádek, nejkrásnější cíle, o něž usiluje státní společenství.

Jak se chovaly, jak se osvědčily české OŽK v právě naznačeném směru? Co činily při vstupu do prostoru, který jim otevřelo přiznání oněch politických práv?

Dalo by se předpokládat, že německá většina komor se smíšenými obvodů bude vedena poctivým právním smyslem a nezaujatostí k tomu,

aby dělala spravedlivé ústupky kolegům české národnosti, kteří jsou jen náhodou v menšině, aby tu polovinu volených poslanců zemského sněmu, onde však jednoho jediného ze svého středu vybrala, a aby byli jako zástupci do zemského shromáždění voleni politicky neutrální, spravedlivě smýšlející muži, kteří žijí jen pro obchod a živnosti.

Nic z toho se nedělo. Stud a oprávněná nelibost vháněla inteligentnímu českému živnostníkovi slovanského jazyka krev do tváře, když viděl, že v zemi, která čítá téměř dvě třetiny slovanských obyvatel a z jejichž obchodníků a živnostníků by alespoň polovina mohla být slovanské národnosti, se mezi obchodníky a průmyslníky, povolányi ve volbách OŽK do zemského sněmu, nenajde ani jediný, který by mohl representovat české obchodníky a živnostníky slovanského jazyka, a když bylo vidět, že zástupci obchodních komor v zemském sněmu vždy jako jeden muž sledují tyž národněpolitický směr.

Vysoké c. k. ministerstvo obchodu nechť nás neráčí špatně pochopit. Nejsme pro to, aby se obchodníci a živnostníci rozdělovali podle národnosti do stran. Toto dělení zavrhuje jako jev pro zájmy obchodu a živností nanejvýš politováníhodný, a právě proto, že je nechceme a že nikde neuznáváme svorný společný postup za natolik nezbytný jako v obchodních a živnostenských záležitostech, nemůžeme být přáteli směru, který, opíraje se o umělý volební mechanismus, vyzdvihuje stále jen národněpolitickou stranu a přehazuje přes ni neutrální plášť zastupování obchodních a živnostenských zájmů, aby pod touto zástěrkou teprve opravdu úspěšně dělala jednostrannou nacionální politiku, a pak ji tváří v tvář jejím daleko početnějším kolegům slovanského jazyka nechá - s klamným zdáním, že je k tomu oprávněna - vytrubovat do světa: „V Čechách jsou obchod a živnosti německé!“

Co se nás týká, rádi připouštíme, že naši němečtí krajané, jmenovitě v libereckém komorním obvodu, v mnoha odvětvích továrního průmyslu slovanské Čechy daleko převyšují a že ovládají silný velkoobchod, ale zaostávání průmyslu a obchodu v českých okresech je ponejvíce pouze následkem nepřízně minulých století, a při tom všem má naše maloživnostenský a obchodnictvo, nehledě na to, že německé předčí počtem, velmi zdravé jádro. Nelze přehlížet český zemědělský průmysl, založený na akciovém základě částečně i za účasti lidí z venkova, naše záložny, rozšířené po celé zemi, které již nyní malým živnostem a obchodu podávají pomocnou ruku a které jedině jim v těžkých časech umožnily placení daní, dávají nejlepší vysvědčení životaschopnosti českého řemesla a je pochybné, zda německý průmysl a německý obchod v Čechách odvádějí do státní pokladny na daních více než slovanští obchodníci a živnostníci.

Rozhodnutí sporu o to, která ze soupeřících stran koná více pro čest a prospěch společné vlasti i státu, by mohlo být přenecháno pokojnému, čestnému zápasu obou národů, ne však vnucování vůle většiny v obchodních komorách; politický boj je naproti tomu prokletím pro obchod a živnost v naší vlasti, protože při všech těch mnohých vnějších pohromách, které ony zájmy postihují, udržuje tento boj v klatbě nejvlastnější síly obchodu a živnosti a žene je do jiných kolejí, jež jsou jim cizí, nebo přinejmenším štěpí tyto síly, které spojuje krásný cíl, být s to usilovat rychleji a úspěšněji o konečný rozkvět obchodu a živnosti v zemi.

Politická práva přiznaná obchodním a živnostenským komorám jsou pro obchod a živnost zhoubná proto, že z OŽK dělají politické bašty místo mírumilovných [...] shromaždišť⁸⁾ pro zájmy obchodu a živnosti, škodí politickému rozvoji země a říše, protože se odvolávají na nepřirozený volební mechanismus, který, tak jako v našem komorním obvodu, z menšiny dělá většinu a skutečnou většinu všech interesentů ani jednou nepřipustí k tomu, aby se vyjádřila, neboť hýbe i s většinou v zemském sněmu, proti právu a slušnosti, zcela v rozporu se zdravým rozumem.

OŽK ve své dnešní podobě, se svým pouze organickým jednotným uspořádáním a se svými politickými právy se podle našeho nejlepšího přesvědčení staly neudržitelnými, vyžadují naléhavě reformu, která je navrátí jejich skutečnému účelu, učiní z nich nefalšované orgány obchodu a živnosti pro celé jejich obvody, přiměje komory navázat přirozené spojení s vrstvami, jež mají zastupovat, vybaví je autonomní působností, která komorám přísluší a jež bude odpovídat jejich účelu, a tak jim umožní podílet se na správě živnostenských záležitostí v jejich obvodu.

Pokud tedy, osmělení nejupřímnější důvěrou v dobré úmysly Vaší Excellence ohledně pozvednutí našeho chorého obchodu a průmyslu, což je pro říši tak potřebné, doporučujeme Vaší Excelenci k spravedlivému posouzení a zhodnocení program reformy našich OŽK a obchodních a živnostenských orgánů vůbec, který jsme naznačili v úvodu a podrobněji rozvinuli a zdůvodnili v dalším obsahu tohoto spisu, věříme, že si můžeme být jisti souhlasem všech nestranných mužů z řad obchodnictva a živnostentva.

Dle našeho přesvědčení nebude možno s přípravou lepší národohospodářské budoucnosti Rakouska začít shora. Tak jako instituce politické musí spočívat na pevně půdě potřeb a spravedlivých přání interesentů,

8) V původním textu je použit ještě pojem Pflanzschule, tedy pěstitelská školka, ale v dané souvislosti se dá jen těžko smysluplně přeložit.

musí i instituce zabývající se národně-ekonomickými otázkami učinit po právu všem vrstvám interesentů, musí být oblíbené, aby všude, kde je toho třeba, radou i skutkem sloužily rozmachu obchodu a živnosti a tím i pozvednutí upadnuvšího národního blahobytu ne jako formální zastupitelstvo, ale jako srdce a mozek živoucího a životodárného organismu.

V tomto našem nejtoužebnějším přání věříme také v upřímnou snahu Vaší Excelence a s důvěrou předkládáme zdvořilou žádost: Vaše Excelence račiž nejmilostivěji přijmout tento náš pamětní spis a využít zkušeností a názorů, které jsou v něm s upřímnou otevřeností uvedeny, při reformě orgánů pro obchod a živnosti, jež by měla být zahájena co nejdříve.

Chrudim 30. června 1866

Podpisy: J. Jirout
Josef Breitenfeld atd.

Jeho Excelenci panu baronu von Wüllerstorff
váženému ministrovi obchodu
Jeho c. k. apoštolského Veličenstva v nejhlubší úctě

**Promemoria
obchodnictva města Chrudimi ve věci reformy orgánů
pro obchod a živnosti**

Přeložil T. J.

Česky psaná dodatečná poznámka:

Kdis více jak 3/4 leta zadni vynos na to sme nedostali, dopsal sem do ministerstva, neb neisem zvikli papirmi kose naplnovat. Dostal sem to spet. Nekolik sem zadal mladoceskím poslancem petici do Vidně bi v Riške Rade bil přimut navrh o zřízení Obchodní komori v Chrudimi, co se take stalo. Nedbalost ze 19 neivic mladočeskich poslanců schazelo pri hlasovani, navrch padl! J. Machek